

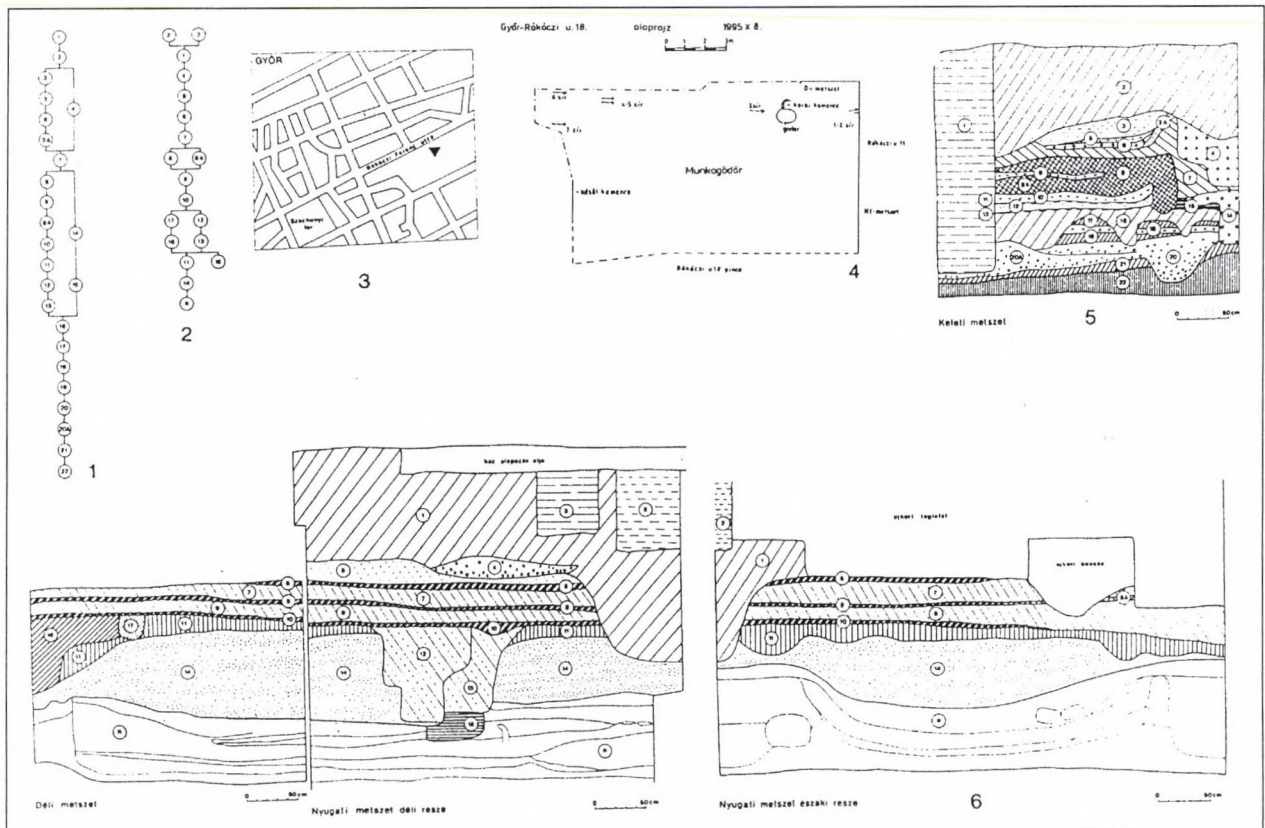
Tomka Gábor

KÉT KÖZÉPKORI RÉTEGSOR GYŐR BELVÁROSÁBÓL

Bár az utóbbi években a Kisalföld középkori (elsősorban Árpád-kori) falvai a nagyméretű leletmentések nyomán az ország egyik legalaposabban kutatott településeivé váltak (TAKÁCS 1993b, TAKÁCS 1993c), és Győr középkori topográfiájáról is jelent meg közlemény (LŐVEI 1991), a város középkorának régészeti emlékeire továbbra is a kutatlanság vagy legalábbis a publikációk hiánya jellemző. Nehezíti a középkori viszonyok megismerését, hogy a geológiai adottságok miatt amúgy is kevés szilárd struktúrájú építmény készülhetett, és ezek anyagát is gyakran kitermelték. További nehézségeket okoz, hogy a kora újkori vár- és sáncépítkezések széles övben elpusztították a korábbi emlékeket, valamint hogy az újkori pincék, és nem

utolsó sorban a jelenkori építkezések kellő körültekintés nélkül kialakított hatalmas munkagödrei *in situ* rétegsorokat már alig hagytak. Ebben a helyzetben a mégoly kevés megfigyelést lehetővé tevő, néhány napra korlátozott leletmentés bemutatása is indokoltnak látszik. Az objektumok értelmezése szükségszerűen számos ponton feltevészerű, mégis remélem, hogy az anyagközlés gazdagítja ismereteinket a város topográfiájáról, és támpontot nyújt esetleges további leletmentések értelmezéséhez.

Győr belvárosában a város főterének, a mai Széchenyi térnek északkeleti sarkától keleti irányban futó utca déli oldalán, a Rákóczi u. 18. sz. telken mélygarázt

1. kép 1: a keleti metszet Harris-diagramja; 2: a nyugati és déli metszetek Harris-diagramja; 3: a leletmentés helye; 4: helyszínrajz; 5: a keleti metszet rajza; 6: a déli és a két nyugati metszet rajza

Abb. 1 1: Harris-Diagram der östlichen Schnittwand; 2: Harris-Diagram der westlichen und südlichen Schnittwände; 3: Karte der Fundrettung; 4: Lokalskizze; 5: östliche Schnittwand; 6: südliche und westliche Schnittwände

építettek (1. kép 3). A leletbejelentésre kikerkezve, a régészeti megfigyelés szinte csak a telek délnyugati részén kiásott munkagödör falainak vizsgálatára szorítkozhatott (1. kép 4). A munkagödör északi részét egy újkori pince felhasználásával alakították ki, így ezen az oldalon rétegsort nem figyelhettünk meg. A nyugati oldalon sekély alapozású ház áll, az alapozás alatt érintetlen rétegeket találtunk. A munkagödört ki kellett dűcolni, így a nyugati oldalon két összekapcsolható metszetet tudtunk felvenni (1. kép 6). A déli oldalon a volt Jogakadémia épületének alapozása ugyan elpusztította a rétegeket, de a munkagödör kiásásakor a markoló az alapozástól északra egy keskeny sávban meghagyta a változó magasságig megmaradt rétegződést. A rendelkezésünkre álló rövid idő miatt a déli oldalon, ahová a munkagép a kimarkolt földet felhalmozta, a rétegeket nem tudtuk a munkagödör teljes hosszában vizsgálni, metszetrajzot pedig csak a déli oldal nyugati szakaszáról készíthettünk (1. kép 6). Annyit a mostoha körülmények ellenére is megállapíthatunk, hogy a déli oldal általunk megfigyelt keleti szakaszán is ugyanazok a középkori rétegek húzódtak, mint a dokumentált nyugati szakaszon. A keleti oldal vizsgálatánál hasonló problémákkal kellett megküzdünk. Itt az északi szakaszról készítettünk dokumentációt (1. kép 5), ennek az oldalnak a déli része ugyanazt a rétegsort mutatta, mint a déli oldal. Sajnos a keleti oldal közepén egy újabb kori téglafalú pincejáró nem tette lehetővé, hogy a keleti oldal két szakaszának eltérő rétegsorait összekapcsoljuk. A keleti metszet rétegsorának Harris-diagramját az 1. kép 1, a két nyugati és a déli metszetekét 1. kép 2 mutatja be.

Nyugati és déli metszet

Középkor előtti jelenségek

Az altalaj a területen sárga homok. A legelső, barnássárga anyagú kultúrrétegből durva, kézzel formált, jellegtelen oldaltörések kerültek elő, melyek esetleg bronzkoriak. Ennek ellenére nem látszik lehetetlennek, hogy e réteg teteje képezte a római kori külső járósíntet. Az ebbe a rétegbe ásott rétegek római koriak, feltehetően egy kora római kunyhó gödrének több fázisú betöltései. A legelső réteg lerakódása után deszkapadlót alakítottak ki, melyet faszenes réteg jelez. Miután a földbe vajt épületben felhalmozódott a következő réteg, amelyet itáliai és galliai *terra sigillata*-k kelteznek az I-II. század fordulójára, egy magasabb szinten új belső járósíntet alakítottak ki. Ez a padló döngölt sárga agyagból készült. Az agyagpadló sem a D-i, sem a Ny-i metszetben nem ért a beásás széléig. A D-i oldalon talán meneteles lejárát nyomát sikerült rögzítenünk. A beásás gödrét kitöltő rétegből II-III. sz-ra datálható kerámia került elő. A megfigyelt jelenségek Arrabona *vicus*-ához tartozó épület maradványai. A középkori rétegeknél korábbi jelenségeket „R”-rel jelölöm (1. kép 4).

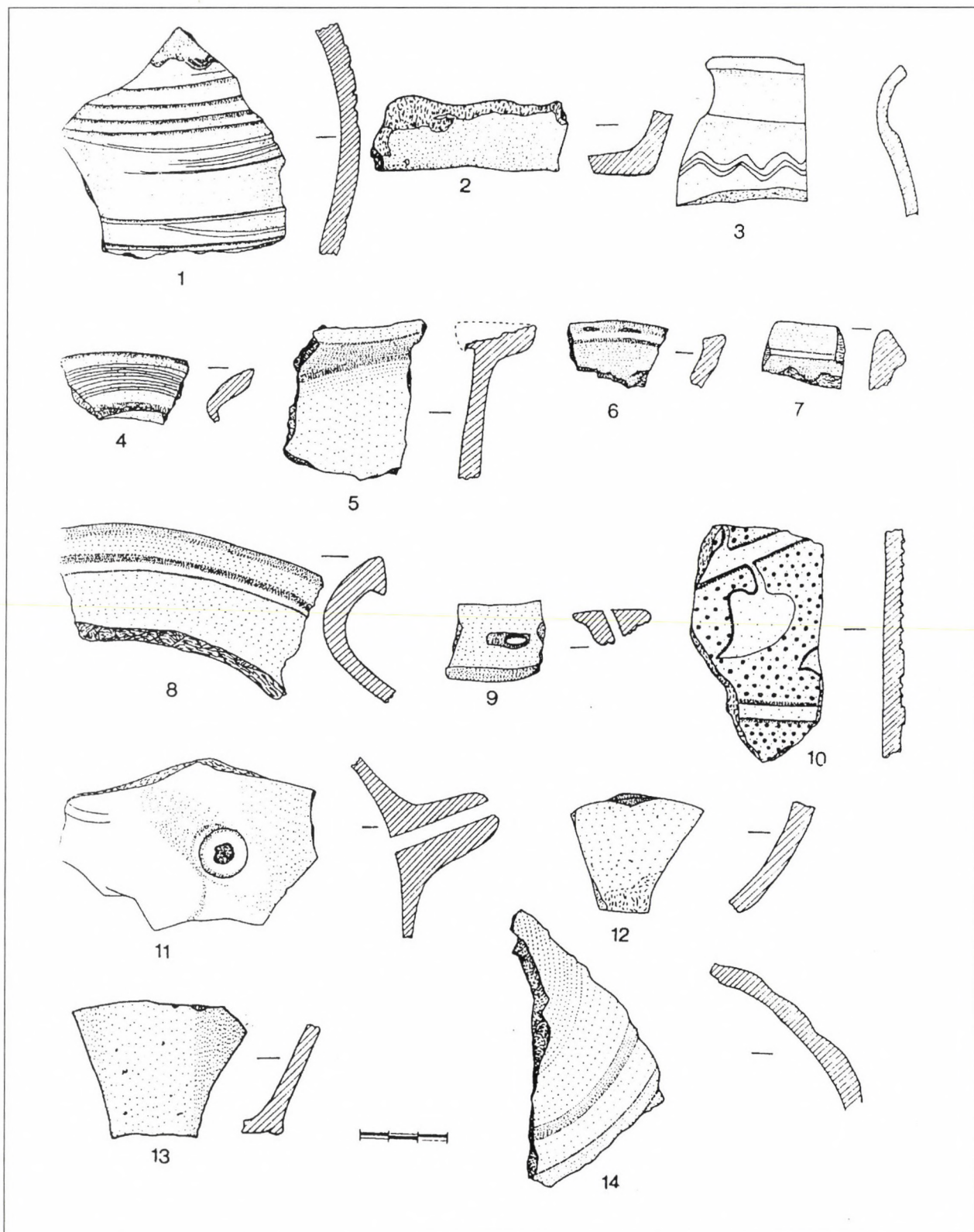
Leletmentes réteg

A 14. réteg egyenmű homokból állt, fölötté már középkori rétegek következtek. A réteg mintegy ki egyenlíti a római kori szintek egyenetlenségét. A réteg homogenitása miatt mind a szándékos feltöltés, mind a természetes lerakódás hipotézise felvethető. A szándékos feltöltés vagy a késő római korban, vagy a kora Árpád-korban történhetett meg. A két korszak bármelyikében nehéz megmagyarázni a régészeti leletanyag teljes hiányát. A római kori település felhagyása és a középkori település kialakulása között eltelt mintegy félezer év elegendő idő lehetett egy olyan vastagabb, antropogén hatásoktól szinte mentes réteg kialakulásához, mint amilyeneket Sopronban (TOMKA P. 1976, 393) és Győrött is (TOMKA P. 1976, 404) megfigyeltek a római és középkori jelenségek között. E rétegek azonban erősen humuszosak voltak, és feltehetően az elburjánzott vegetáció hatására keletkeztek. Ha a 14. réteg természetes úton került ide, akkor csakis a Duna (ma Mosoni-Duna) áradásaiból rakódhatott le. A természetes lerakódás elméletével szemben is súlyos érvek sorolhatók. Egyrészt a Mosoni-Duna medrétől való távolság és a part mentén futó homokos dombvonulat kétségessé teszi az áradások ilyen jelentős hatását, másrészt egyszeri elárasztás során aligha keletkezhetett ilyen vastag üledék, ha viszont többszöri elárasztás során jött volna létre, akkor ennek a rétegződésben is tükröződnie kellene, annál is inkább, mert az üledékképződések szünetében a megtelepedő vegetáció humuszt hozott volna létre. Azt, hogy a két hipotézis közül melyik állja meg a helyét, csak a Belváros több helyén elvégzett megfigyelések dönthetik el. A „tereprendezés” mikéntje és kora sem befolyásolja azt a tényt, hogy Arrabona *vicusa* és Győr *suburbiuma* között a vizsgált területen települési kontinuitásra egyáltalán nem, romkontinuitásra sem, vagy csak minimális mértékben gondolhatunk. Még a település centrumában (Káptalan-domb) álló masszív késő római erőd-fal is föld alá került (GABLER—SZÓNYI—TOMKA P. 1990, 22). A leletmentes megfigyelései alátámasztják azt a véleményt, mely szerint a középkori település elsősorban a változatlanul kedvező földrajzi fekvés és a továbbra is használt út csomópont miatt kerülhetett a római kori fölé (GABLER—SZÓNYI—TOMKA P. 1990, 22).

Árpád-kori rétegek

A homokréteg felett barna humuszos réteg (11.) feküdt. A réteg alja nem vált el élesen a 14. rétegtől, hanem kb. 20 cm széles bemosódott sáv alakult ki. E rétegből jellegtelen Árpád-kori kerámia került elő, így ez a legkorábbi, bizonyosan középkori réteg. Az alább bemutatandó jelenségek miatt a réteg bizonyítja, hogy már az Árpád-kor legkorábbi szakaszában is elérte a *suburbium* területe lelőhelyünket.

A 11. rétegbe öt elkülöníthető telepobjektum mélyült. Stratigráfiai számot csak a metszetalakon is jelentkező objektumok kaptak: a 16, ill. a 17. E rétegek

2. kép 1-3: leletek a korai kemence hamusgödreből; 4-6, 8: leletek a korai kemence betöltéséből; 7: kerámia a 9. rétegből; 9: kerámia a 10. rétegből; 10-14: leletek a 6. sír földjéből

Abb. 2 1-3: Funde aus der Aschengrube des älteren Ofens; 4-6, 8: Funde der Auffüllung des älteren Ofens; 7: Keramik aus dem Schicht 9.; 9: Keramik aus dem Schicht 10.; 10-14: Funde aus der Füllerde des Grabes 6

értelmezése a hozzájuk tartozó feltárt felület hiányában nem tűnik megnyugtatónak. Az a nagyméretű beásás, melyet a 16. réteg kitölt, akár Árpád-kori földbe mélyített ház gödre is lehet. A rétegből késő római kori és Árpád-kori kerámia került elő.

97.1.64.: Edény oldaltöredéke. Kavicssal és homokkal soványított, keményre égetett, világosszürke anyagú. Belső felülete vörösbarna, külseje sötétszürke. Körbefutó bekarcolt egyenes vonallal díszítve. 2,8 x 3,1 cm.

A 17. réteg egy cölöplyukszerű, az előző beásásnál későbbi gödröt tölti ki. A betöltésből római kori és Árpád-kori kerámia került elő.

97.1.58.: Edény oldaltöredéke. Kavicssal durván soványított, keményre égetett, szürke anyagú. Külső és belső felülete vörösbarna színű. Külső felületén egymás felett három sorban körbefutó fogaskerék-díszítés figyelhető meg. 1,6 x 1,8 cm.

Kora Árpád-kori telepjelenségek

A markoló által kiásott munkagödör alján, ami gyakorlatilag a 11. réteg aljával egyezett meg, a két korszakot elválasztó homokrétegbe (14. réteg) ásva, részben bolygatottan, letapasztott sütőfelületű kemencét tártunk fel, melynek méretei a bolygatás miatt ismeretlenek maradtak. A kemencéhez északra laza betöltésű gödör csatlakozott. A kemence mellett cölöplyukat bontottunk ki. A három objektum feltehetően összetartozik. A gödör a kemence szája előtt elhelyezkedő hamusgödör lehetett, míg a cölöplyuk a kemencéhez tartozó építményhez tartozhatott. A feltételezett építménynek sem formáját, sem funkcióját nem lehetett meghatározni.

Hamusgödör:

97.1.70.: Edény válltöredéke. Világosbarna anyagú, homokkal erősen soványított. Belső oldalán simításnyomok. Külső oldalán hullámvonalból és sűrűn bekarcolt körbefutó vonalakból álló díszítés. 7,5 x 7,9 cm. (2. kép 1)

97.1.72.: Szürkésbarna anyagú, homokkal soványított. Külső felülete feketére színeződött. Külső oldalán két bekarcolt párhuzamos körbefutó vonal töredéke. 1,5 x 3,4 cm.

97.1.73.: Szürke, kavicssal soványított, grafitos anyagú, vastagfalú edény oldal- és aljtöredéke. Fenékrésze profilálatlan. 2,8 x 8,5 cm, aljtátmérő: kb. 10 cm. (2. kép 2)

97.1.74.: Fazekacska perem- és válltöredéke. Vörösbarna, homokkal erősen soványított anyagú, külső felülete helyenként szürkére égett. Falvastagsága egyenetlen, alakja szabálytalan. Belső oldalán a perem felragasztásakor keletkezett varrat látható. Pereme profilálatlan, kissé megvastagodó, legömbölyített. A perem és a váll csatlakozásánál enyhe mélyedés fut körbe. A vállat körbefutó hullámvonal köteg díszíti. 5 x 9,1 cm, szájtátmérő: 8 cm. (2. kép 3)

Kemence:

97.1.1.85.: Fazék peremtöredéke. Sárgásbarna anyagú, homokkal és kavicssal soványított. tölcselesen kihajló perem éles felső éllel. A vállnál az edény éles törés után szélesedett. Kívül, a perem alján bekarcolt körbefutó vonal. 4,2 x 2,3 cm, szájtátmérő: kb. 15 cm. (2. kép 4)

97.1.86.: Cserépüst peremtöredéke. Sárgásbarna anyagú, kavicssal erősen soványított. Kihajló peremének felső része lehasadt. 4,8 x 4,2 cm, szájtátmérő: kb. 30 cm. (2. kép 5)

97.1.94.: Fazék peremtöredéke. Szürke anyagú, sárgásbarna felületű, apró kavicssal soványított. Egyszerű, kihajló pereme kívül-belül megvastagodik. 2,5 x 1,7 cm.

97.1.95.: Edény fal- és fenéktöredéke. Szürke anyagú, sárgásbarna felületű. Kavicssal, tört cseréppel, kevés homokkal soványítva. Belső felületén simításnyomok. 5,8 x 4,7 cm, aljtátmérő: kb. 9 cm.

97.1.97.: Fazék peremtöredéke. Szürke homokkal és kavicssal soványított anyagú. Pereme kihajló, ferden levágott, háromszög átmetszetű. 3 x 2,1 cm. (2. kép 6)

97.1.98.: Edény fal- és fenéktöredéke. Szürke, homokkal, kagylóporral, kavicssal soványított anyagú, jól korongolt. Fedőhorony nélküli pereme kihajlik, majd függőlegesen álló, alávágott gallérban folytatódik. 9,8 x 4,9 cm, szájtátmérő: 17 cm. (2. kép 8)

Cölöplyuk:

97.1.99.: Edény oldaltöredéke. Szürke, homokkal és kavicssal soványított anyagú. Külső felületén körbefutó, bekarcolt egyenes vonal. 2,6 x 2,1 cm.

A jellemző töredékek az Árpád-kor korai szakaszára utalnak: a 97.1.74. sz-ú hullámvonal köteggel díszített, tagolatlan peremű fazéktöredéket a X–XI. századnál későbbre nem tehetjük (legutóbb: TAKÁCS 1996, 339). Valószínű, hogy az említett edényhez hasonló anyagú, homokkal soványított töredékek szintén e korban készültek, mert ilyeneket a felsőbb rétegekben nem találtunk. Az előkerült csigavonalas bekarcolással díszített töredékek és cserépüsttöredékek az Árpád-kornál pontosabb datálást nem engednek meg. A 97.1.73.-as töredék osztrák import darab lehet. Ha keltezése megállja a helyét, akkor feltűnően korai, bár nem egyedülálló példája a később tömegesen Magyarországra hozott ausztriai árunak. A 97.1.98. töredék a többieknél későbbi jelleget mutat. Valószínűleg a terület bolygatásakor keveredhetett ide.

Árpád-kori sírok

A megbolygatott területen biztosan 7 sír került elő, melyek közül négynek csak egykori helyét tudtuk rögzíteni. A sírokat, melyekről tudomásunk van, a gépi földmunka után, a munkagödör kézi erővel történt pontosabb kialakításakor vették észre, valószínű tehát, hogy a sírok többségét a markoló észrevétlenül tette tönkre. Mivel a részletesebben ismert 1–2. sír és a 6. sír ásása között több száz év eltelt, a szédült sírok korát megközelítően sem tudjuk megállapítani. A nyugati metszetalban jelentkező sírgödrök betöltései a 12. (2. sír) s 13. (1. sír) stratigráfiai számot kapták. A 15. számú réteg egy sírgödör keleti széle lehetett, melyben a metszet síkjában csontváz még nem mutatkozott. Mivel a 12. és 13. réteg anyaga gyakorlatilag megegyezett a 11. réteggel, a sírgödröket akkor áshatták, amikor a 11. réteg már lerakódott. Először a 16. réteggel betöltött sírt ásták meg, miközben átásva a homokréteget, elérték a római rétegeket. Ezután a sírgödörre részben ráásva elkészült az 1. sír (13. réteg). Ekkor kerülhetett a vékony homokréteg a 15. réteg fölé. Végül az 1. sír gödrének délkeleti részét bolygatva, de a csontokat érintetlenül hagyva, eltemették a 2. sír (12. réteg)

halottját is. A sírokból mellékletek nem kerültek elő. A sírföldből csupán néhány apró kerámiatöredéket gyűjtöttünk, melyek két kivétellel római koriak voltak.

1. sír: Háton fekvő, nyújtott testhelyzetű. A vázból a combcsontok, a szeméremcsont és nyújtott helyzetben a combcsont mellett elhelyezkedő bal kézfej csontjai voltak megfigyelhetők.

2. sír: Háton fekvő, nyújtott testhelyzetű. A vázból a koponya és a test felső része volt megfigyelhető. A felkarcsontok a test mellett helyezkedtek el.

12. réteg (2. sír földje):

Fazék fenéktöredéke. Homokkal soványított, szürke anyagú, Belső felülete sárgásbarna, ujjnyomok figyelhetők meg rajta. Szürke külső felületén körbe írt kereszt alakú fenékbélyeg töredéke látható. 4,3 x 3,5 cm.

A sírokat a középkorra (is) jellemző nyugat-keleti tájolással ásták. Keltezésük a betöltés minősége és a két cseréptöredék miatt az Árpád-korra tehető. A szuperpozíciók hiánya miatt csak közvetett módon határozható meg a korai telepobjektumok (melyek a metsztfalon nem jelentkeztek) és a korai temető (melyet csak a nyugati metsztfalon vizsgálhattunk) viszonya. A sírok sűrűsége miatt valószínűtlennek tűnik, hogy a nyugati metsztfal alatti sírok a korai temető legszélén lettek volna. Ha a bizonytalan korú 3, 4, 5, 7. sírok vagy a feltételezhető, teljesen elpusztult sírok valamelyike is a korai periódushoz tartozik, akkor a korai telepjelenségek a temető területére esnek. Ez esetben a temető és a telepjelenségek között kronológiai differenciának kell lennie. A sírföldből előkerült középkori kerámiatöredékek bizonyítják, hogy a környéken már volt középkori hulladék, s a sírokkal átásott 11. rétegből is került elő (jóllehet jellegtelen) középkori kerámia, feltehető tehát, hogy a telep a temetőt megelőzte. A sírok sűrű, egymást felülretegző elhelyezkedése a templom körüli cintermek sajátja. A lelőhelytől nem nagy távolságra, délnyugatra állt Győr középkori, feltehetően igen korai alapítású, Szent István protomártírnak ajánlott plébániatemploma (legutóbb: LÓVEI 1991, 10), mely mellé már a XI. század első felében temetkezettek. A biztosan korai sírok a telek délnyugati sarkában kerültek elő, így elképzelhető, hogy ezek e templom körüli temető szélső sírjai. Ha a temető e távolabbi pontján is temetkeztek már a XI. században, akkor a korai telepnyomokat a X. századra kell kelteznünk. Az is elképzelhető azonban, hogy a fokozatosan terjeszkedő temető csak később érte el lelőhelyünket: ez esetben nincs akadálya a telepnyomok XI. századi datálásának. A fentiek a környező telkek régészeti leletanyagának ismerete nélkül sajnos csak hipotézisként kezelhetők.

Külső járósíntek

A 10–6. rétegek a terület megváltozott funkcióját jelzik. A 10., 8., és 6. számú kavicsrétegeket külső, feltehetően utcai járósínteknek tarthatjuk. A kavicssíntek több mint 6 m szélességben voltak követhetők, északi határuk kelet-nyugati irányban futott. Hasonló kavicsozást nemcsak középkori városainkból (Buda:

BERTALAN—H. GYÜRKY 1954), jelentősebb és jelentéktelenebb mezővárosokból (Óbuda: BERTALAN—ALTMANN 1991, 195; Muhi: LASZLOVSKY—PUSZTAI—TOMKA G. 1997, 146), hanem Győrből is (TOMKA P. 1976, 408) ismerünk. A legelső kavicsszint kialakításánál nem vették figyelembe a korábban itt állt létesítményeket. Az út építése gondos munka lehetett: a korábbi beásásoknál a kavicsszint nem süllyedt meg. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen nagyszabású „városrendezés” a település egész szerkezetét érintette. A városiasodás máshol is átrendezéssel járt: a budai Várhegyen a 14. sz. elejére teszik az utcarendszer kialakulását (BERTALAN—H. GYÜRKY 1964, 363). A kavicsszintek közötti (9. és 7.) rétegek vagy a burkolaton felgyűlt hulladékból vagy az új burkolás előtti feltöltésből keletkezettek.

10. réteg:

97.1.53.: Cseréptűst peremtöredéke. Barnás, kavicssal és kevés homokkal soványított anyagú. Belseje szürke, külső felülete feketére égett. Pereme lapos, ferde irányú függesztőlyuk töri át. 2,8 x 3,2 cm, szájátmérő: kb. 30 cm. (2. kép 9)

9. réteg:

97.1.47.: Szürke anyagú és felületű, homokkal és kevés kavicssal soványított. Belső oldalán korongolási nyomok, külsején körbefutó bordaszerű megvastagodás. Redukált égetésű fazék töredéke. 2,5 x 3,1 cm.

97.1.48.: Fazék peremtöredéke. Szürke, homokkal és kavicssal soványított anyagú, belseje vörösré, külseje sötétbarnára színeződött. Háromszög átmetszetű peremének felső és alsó éle legömbölyített. 3,1 x 2,2 cm, szájátmérő kb. 20 cm. (2. kép 7)

97.1.56.: Fazék peremtöredéke. Szürke, kavicssal és kevés homokkal soványított, keményre égetett anyagú. Belső felülete szürke, külső oldala sárgásbarna színű. Ferdén kihajló pereme tagolatlan, végén kissé kiszélesedik. Belső oldalán folyamatosan ívelődik, fedőhorna nincs. 2,5 x 3,2 cm, szájátmérő: kb. 17 cm.

8. réteg:

97.1.37.: Edény alj- és oldaltöredéke. Szürke, kavicssal és homokkal soványított anyagú. Belső felületén vörösesbarna. Alján a sóderrel beszórt korongról való leemelési nyomai. 1,8 x 1,7 cm, aljátmérő: kb. 11 cm.

97.1.38.: Fazék peremtöredéke. Téglavörös, homokkal és kavicssal soványított, jól iszapolt anyagú. Kívül sötétszürkére, belül halványvörösre színeződött. Kissé ívesen kihajló, majd egyenesen visszafelé nyomott profilját vízszintes, egyenes szakasz zárja. 2,2 x 2,2 cm, szájátmérő: kb. 16 cm.

7. réteg:

97.1.30.: Edény aljtöredéke. Világosszürke, homokkal soványított anyagú. Belső felülete sötétszürkére színeződött. Külső felületén kör alakú fenékbélyeg részlete. 3,5 x 2,1 cm.

97.1.31.: Edény oldaltöredéke. Sötétszürke, kavicssal soványított anyagú. Külső oldalán lágy szélű, körbefutó bekarcolt egyenes vonal. Belső oldalán simításnyomok. 2,3 x 2,8 cm.

97.1.32.: Edény fültöredéke. Középen szürke, máshol vörös anyagú, homokkal és kevés apró kavicssal soványított, ovális átmetszetű hurkafül töredéke. Szélesség: 1,5 cm, mérhető hossz: 2,2 cm.

97.1.33.: Edény oldaltöredéke. Sárgásvörös anyagú, homokkal soványított. Belső felületén jól látható korongolási bordák figyelhetők meg. 3,5 x 3 cm.

97.1.34.: Edény oldaltöredéke. Világosszürke színű, homokkal és csillámos anyaggal erősen soványított, külső felületén sötétszürkére égett. Redukált osztrák kerámia. 2,8 x 3,3 cm. 6. réteg:

97.1.25.: Edény peremtöredéke. Szürke, kavicsal soványított anyagú. Kihajló, majd kissé homorúan felhajló, tagolt perem részlete. 1,5 x 1,4 cm.

97.1.28.: Edény aljtöredéke. Halványvörös anyagú, helyenként szürkére égett. Sok homokkal, kevés kavicsal soványított. Külső oldalán a korongról való leemelés nyoma. 3 x 2,6 cm.

97.1.29.: Edény válltöredéke. Fehér, kavicsal és kevés homokkal soványított anyagú. 2,1 x 1,3 cm.

A járósínek abszolút keltezése a szegényes leletanyag miatt nehéz: nemcsak az alacsony darabszámok, hanem az igen kis méretek is korlátozzák a datálás lehetőségét. Az, hogy a 10. réteg kerámialeleteinek 60%-a római kori, arra int, hogy korábbi korszakok kerámiájával a későbbi rétegekben is számolni kell. A 10. rétegből Árpád-kornál későbbi lelet nem került elő, de a Széchenyi téren megfigyelt analógia alapján (TOMKA P. 1976, 408) a réteg a XIII. sz. második felénél aligha korábbi. A 9. rétegből közel egyenlő arányban gyűjtöttünk római kori, Árpád-kori és XIV–XV. századi kerámiát. A 8. réteg, azaz a második járósínt leletet alig tartalmazott. A kis töredékek a XIV–XV. századra tehetőek. A 7. számú feltöltés ismét gazdagabb volt: bár az Árpád-korra utaló cserepek aránya továbbra is 20% volt, néhány töredék egyértelműen a XV–XVI. századra keltezi azt. Mázas töredék azonban nem került elő: ez a XVI. század közepénél korábbi használatra utalhat. A 6. járósíntől ismét oly kevés töredéket tudunk gyűjteni, hogy ezek korábbi volta nem lehet érv a harmadik újjavítás XIV. századra keltezése mellett. Összefoglalva a fentieket: megközelítőleg a XIII. század második felétől a XVI. század első feléig tudtuk az utca sorsát követni. Ez alatt az idő alatt három, átlagosan száz évenként megújított kavicsburkolatot használtak. Északi irányban mindhárom kavicsszint megközelítőleg ugyanott ér véget: az utca északi széle és feltehetően szélessége is mindvégig ugyanaz maradt. Az 1617-es telekkönyv alapján rekonstruált térképen az utca vonalát részben egy kis köz őrzi Bándy János, Gál Benedek és Szócs István telkei között. (A térkép másolata a győri Xantus János Múzeum régészeti adattárában megtalálható.) A mai teleksornak azt az anomáliáját, hogy a Rákóczi u. 18. számú telek csak a kapubejáró szélességében érintkezik az utcával, az okozhatja, hogy e telek bejárata egykor az említett köz felől nyílt. A köz beépítése feltehetően a XVII. sz-ra tehető. A felső járósínt roncsoltsága miatt feltehetjük, hogy a legfelső (XVI–XVII. sz-i) járósínt teljesen elpusztult. A szóban forgó utca megfigyelhető kis része párhuzamos a mai Liszt Ferenc és Rákóczi Ferenc utcákkal, így nem mond ellent egy esetleg már a XIII. századtól létező szabályos utcarendszer feltételezésének. A régebbi nézetekkel szemben (VILLÁNYI 1882, 57–58, 61), mely az 1566-os tűzvész utáni rendezéshez kötötte az utcák szabályozását, az újabb kutatások legalábbis a Széchenyi

téren igazolták a mai utcaszerkezet középkori eredetét (LŐVEI 1991, 16).

Az utca mentén álló épületek nyomait csak a középső, 8. sz. réteg mellett tudunk megfigyelni. Közvetlenül az utcaszinthez itt sárga agyagréteg kapcsolódik. Feltételezésem szerint ez a K–Ny-i irányba húzódó utca északi szélén álló, földfelszínre épített ház padlója lehetett. A háznak sem falszerkezetét, sem kiterjedését nem ismerjük. Az alapozás látható nyomainak teljes hiánya miatt elsősorban tapasztott sövény- vagy boronafalú építményre gyanakodhatunk. A megfigyelés alátámasztja azt a feltételezést, amely szerint a város késő középkori képét, eltekintve a két központtól, azaz a mai Káptalan-dombtól és Széchenyi tértől, a kő- és téglaházak hiánya határozta meg (LŐVEI 1991, 7–10, és 11–16), bár a XV–XVI. században szilárd falú házak álltak a Szent István utcában (ma Liszt Ferenc utca) is (LŐVEI 1991, 10).

Kora újkori sír

A munkagödör délkeleti sarkában, réteggösszefüggések nélkül a 6. számú sírt figyeltük meg. E sír az 1. és 2. számúnál jóval magasabban feküdt.

6. sír: Háton fekvő, nyújtott testhelyzetű. A vázból a láb csontjai maradtak in situ, a felső test jobb oldalát csak kissé bolygatták meg. Jobb kézcsontjai a jobb comb mellett voltak. Mélysége 120 cm, hossza 200 cm. A váz hossza 175 cm. A sír földjéből:

97.1.13.: Kályhacsempe előlapjának töredéke. Fehér anyagú, homokkal soványított. Hátdoldalán, mely helyenként szürkére égett, textillenymat található. Zöld ólomházas előlapján plasztikus minta: domború pontokból álló háttér előtt növényi szár és levélmotívumok. Máza helyenként égett. 8,3 x 4,6 cm. (2. kép 10)

97.1.15.: Edény, feltehetően füles fazék oldaltöredéke. Fehér, apró kavicsal és homokkal soványított. Belső oldalán fényes zöld ólomház. 1,9 x 1,9 cm.

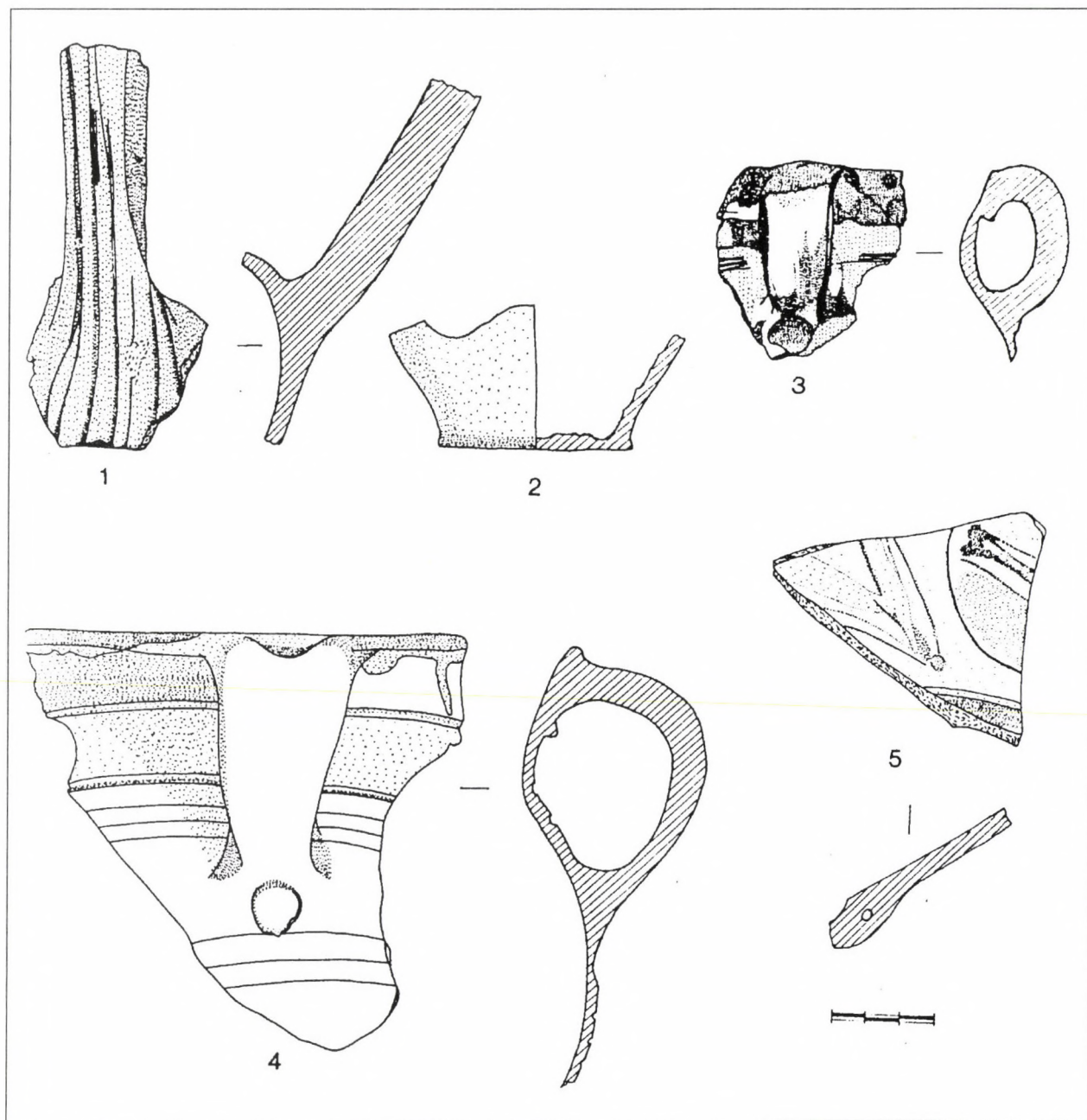
97.1.16.: Edény fenekének splittertöredéke. Sárgászöld, homokkal soványított, jól iszapolt. Alján a korongról való levágás koncentrikus nyoma érzékelhető. 4,1 x 6 cm.

97.1.17.: Kiöntőcsöves edény kiöntője és oldaltöredéke. Halványvörös anyagú, apró kavicsal és homokkal soványított. A kiöntőcső készítése előtt körbefutó kettős horonnyal díszítették. Kiöntőcsövének vége lekerekített, profilálatlan. 5,7 x 8,7 cm, a kiöntőcső hossza: 4 cm, szélessége: 2,2 cm. (2. kép 11)

97.1.20.: Tálka alakú mécses profiljának splittertes töredéke. Sárgászöld anyagú, homokkal soványított, jól iszapolt. Pereme kissé megduzzadó, felső oldalát homorúra képezték ki. Ujjbenyomással kanóctartó csücsköt alakítottak ki. Belső oldalának felső része valamint a csücsök környékén a perem vastagon bekormozódott. Magasság: 3,6 cm, mérhető szélesség: 4,4 cm, szájátmérő: 13 cm. (2. kép 12)

97.1.21.: Edény fenék- és oldaltöredéke. Sárgászöld, homokkal és kevés kavicsal soványított anyagú. Belső felülete sárgászöld, külső felülete sötétszürke színű. A korongról leemelték. Az edény fenekét és oldalfalát külön agyagtömbből készíthették, és gyorskorongon dolgozták egybe. 5 x 6 cm, fenékátmérő: 10 cm. (2. kép 13)

97.1.22.: Fedő palásttöredéke. Szürke anyagú, fehér kavicsokkal és kevés homokkal soványított. Falának belseje likacsos szerkezetű. A magas, harang alakú fedő belső oldalán,

3. kép 1–2: leletek az 1. rétegből; 3–5: újkori szórvány leletek
 Abb. 3 1–2: Funde aus dem Schicht 1.; 3–5: neuzeitliche Streufunde

feltehetően pereméhez közel borda fut körbe. 5,5 x 9,6 cm. (2. kép 14)

97.1.23.: Edény oldaltörödéke. Kavicsal soványított, keményre égetett, sárgászörös színű kerámia. Gyorskorongon készült, külső oldalán lapos bordákkal díszített. 4,6 x 3,2 cm.

A sírföldből előkerült leletanyag zöme a XV–XVI. századra keltezhető. Bár Győr környékére még nincs kidolgozva kora újkori kályhacsempe-kronológia, az itt talált növényi mintás csempe analógiái a XVI–XVII. századra utalnak. Az ónodi várból előkerült, datálható textillenyomatos csempék XVI. század utolsó negyede

előttiék (TOMKA G., Ónod), de ez nem jelenti azt, hogy a textillenyomat feltétlenül korhatározó jegy. A csempe finoman iszapolt anyaga inkább későbbi datálást valószínűsít. A sírt tehát – korántsem teljes biztonsággal – a XVI. század második felére, végére datálhatjuk. A török megszállás (1594–1598) után kapják meg a rossz állapotba került plébániatemplomot a ferencesek, akik új templomot és rendházat emelnek a régi templom helyén (BORBÍRÓ—VALLÓ 1956, 71). Mivel a leletanyag éppen a kérdéses időszakra mutat, eldönthetetlen, hogy a 6. sírt az események előtt vagy után ásták.

Amikor a 6. sír halottját eltemették, feltehetően az utca már az 1617-es állapotokat tükrözte: keleti irányban zsákutcában végződött. Ezért a 6. sírt nem az utcán, hanem annak keleti végétől keletre létesítették.

Újkori rétegek

A nyugati metszefalon további, újkori rétegeket is megfigyeltünk. Az 5. rétegben sok téglatörmelék volt, egyéb leletanyag nem került elő. A 4. réteg folyami kavicsból állt, leletanyagot nem tartalmazott. Az egységnek ható, feltehetően többször átforgatott barna színű, építési törmelékes 1. réteg a győri vár XVI–XVII. századi téglái mellett más újkori téglákat is tartalmazott.

1. réteg:

97.1.8.: Fazék oldaltöredéke. Vörössesárga, homokkal soványított anyagú. Belső oldalán sárgásbarna ólommáz, a perem alatt vastagabban mázazva. Külső oldalán sűrű, körbefutó hornyolatok. 4 x 4,4 cm.

97.1.10.: Korsó fül- és oldaltöredéke. Szürke, homokkal soványított anyagú, redukált égetésű. Hurkafüle oválisra lapított. Külső oldalán besikált függőleges vonalakkal álló díszítés.

97.1.11.: Edény alja és oldaltöredéke. Vörösseszürke anyagú, homokkal soványított, jól iszapolt. Belső oldalán sárgásbarna ólommáz. Külső oldalán lecsurgott máz nyoma. 4,2 x 8,1 cm, aljtmérő: 5 cm. (3. kép 2)

A réteg leletei kora újkoriak, datálásuk a XVI–XVIII. századra tehető. E rétegbe ásták később a kelet-nyugati irányú agyagba rakott téglalapfalat (2. réteg) és a már modern cementes habarcsú téglalapfalat (3. réteg).

Szórvány újkori kerámia

A telek délnyugati sarkának gépi bontásakor került elő az alábbi kerámia:

97.1.1.: Fülés fazék perem-, fül- és oldaltöredéke. Sárgás-vörös, homokkal és igen apró kavicsal soványított anyagú. Peremének belső oldala enyhén kihajló, fedőhorony nélküli. A perem külső oldala alávágott, homorú galléros. A perem tetejétől induló tagolatlan szalagfűl a fazék vállánál magasabban csatlakozik az oldalfalhoz. A fül mindkét végénél ujjbenyomással kialakított mélyedés található. A fazék falán körbefutó hornyolatok. Belső oldala a peremnél megvastagított barna ólommázzal fedett. Külső oldalán fehér engób. 10,6 x 12,4 cm, szájtátmérő: 16 cm. (3. kép 4)

97.1.2.: Fülés fazék perem-, fül- és oldaltöredéke. Sárgásfehér, homokkal soványított anyagú. Peremének belső oldala enyhén kihajló, fedőhorony nélküli. A perem külső oldala alávágott, homorú galléros. A perem tetejétől induló tagolatlan szalagfűl a fazék vállánál magasabban csatlakozik az oldalfalhoz. A fül alsó végénél ujjbenyomással kialakított mélyedés található. Belső oldala a peremnél megvastagított barna szemcsés ólommázzal fedett. 5,1 x 5,4 cm, szájtátmérő: 10 cm (3. kép 3)

97.1.6.: Fedő gombja és oldalának töredéke. Szürke, homokkal soványított anyagú. Lapos fedő, fokozatosan kiemelkedő hengeralakú gombbal, melynek megvastagított, háromszög át-metszetű pereme gyűrűként veszi körbe a gomb közepét. 3,6 x 5,4 cm, magassága: 3 cm.

97.1.5.: Tál oldaltöredéke. Vörös, homokkal soványított, jól iszapolt anyagú. Belső oldalát fehér engób felett szintelen

ólommázzal fedték. A máz alatt írókával felvitt minta: barna kontúrú, vörös közepű fűrt-motívum részlete. 3,7 x 4,4 cm.

97.1.4.: Függeszűfűles tál oldaltöredéke. Halvány rózsaszín, homokkal soványított, jól iszapolt anyagú. A tál öble sinccel tagolt, kívül dróttal vízszintes irányban átszűrt függeszűfűl látható. Belső oldalát fehér engób felett szintelen ólommázzal fedték. A máz alatt írókával felvitt minta: a sinc alatt körbefutó barnáskék vonal, felette barna kontúrral és belső osztóvonalakkal kihúzott, hegyesszögben összefutó zöld (stilizált levél ?) és körbe rajzolt, két félből és elválasztó pont-sorból álló vörös (stilizált gyümölcs ?) minta részlete. 5,5 x 7,9 cm. (3. kép 5)

A leletek nagy valószínűséggel az 1. rétegből származtak. Korukat analógiák alapján a XVII–XVIII. századra tehetjük.

Keleti metszet

Mivel a munkagödör alját lebetonozták, a rétegsort nem tudtuk követni az altalajig.

Árpád-kori rétegek

A megfigyelhető legkorábbi réteg, a 22. számú, bár tartalmazott késő római kerámiát is, egy Árpád-kori töredék miatt középkorinak bizonyult. Anyaga fekete, tömör humusz, sok faszénnel keverve.

97.1.132.: Edény alj- és oldaltöredéke. Szürke anyagú, kagylóporos homokkal és apró kavicsal soványított. Belső, szürke színű és külső, vörössesbarna színű felületén lassú korongolás simításnyomai. A fal és alj találkozásánál profilált kitüremkedés. Az aljon a korongról való leemelées nyoma. 6,3 x 6,2 cm, aljtmérő: kb. 14 cm. (4. kép 1)

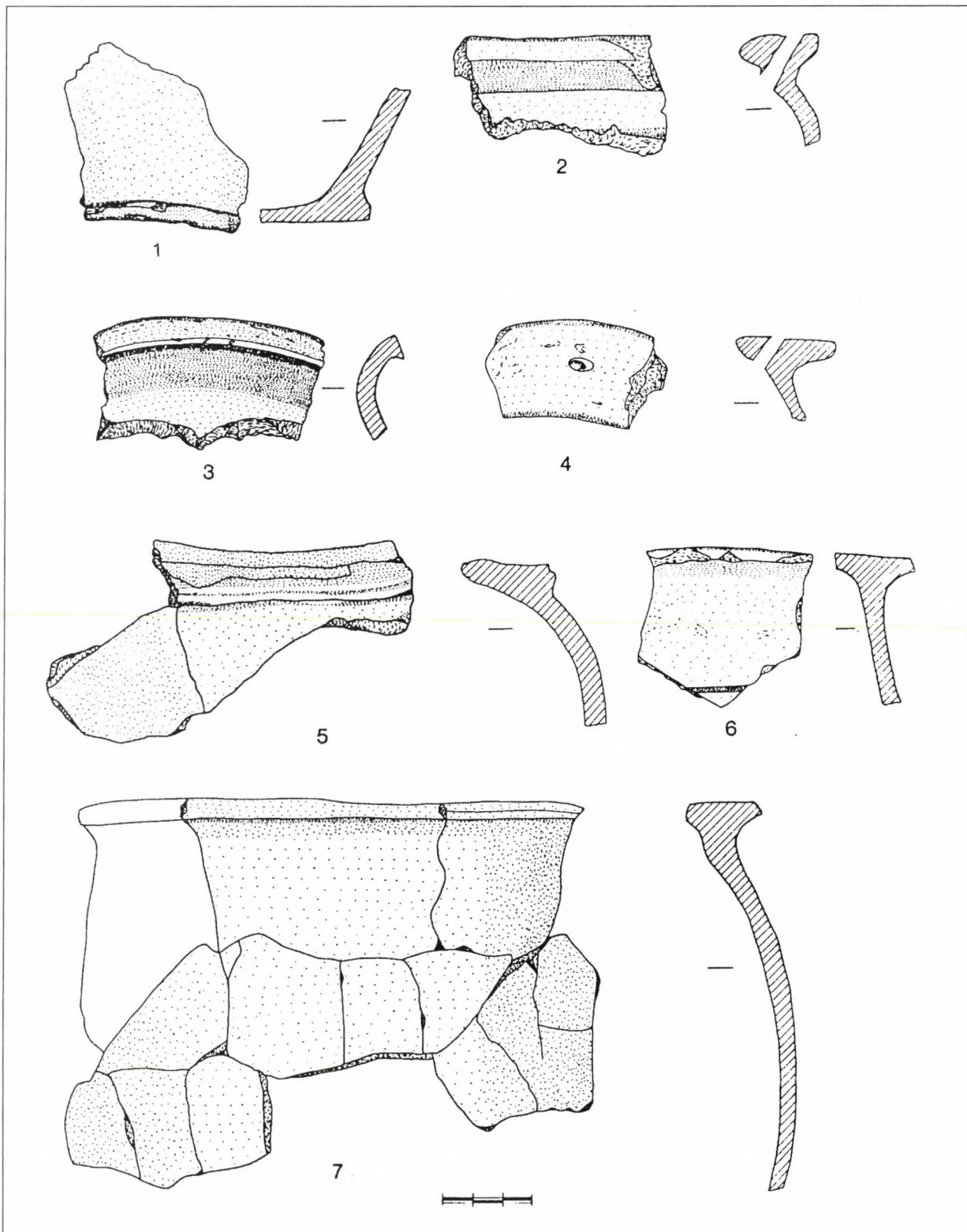
A 21. réteg barna humuszból állt. Az alatta elhelyezkedőnél porhanyósabb állaga feltehetően többszöri megforgatására utal. Hipotetikusán művelt területként is értelmezhetjük, bár ez a beépítettség mértékét nem jelzi, hiszen szoros beépítettség esetén kertként éppúgy elképzelhetjük, mint szórtaabb település házai közötti szántóként. A rétegből csupán jellegtelen római kori kerámia került elő.

A 20. réteg kavicsos humusza kiegyenlítő feltöltésként jelentkezik: a beásott gödröt kitölti, felső síkja a későbbi beásásoktól eltekintve vízszintes. Bár a metszet közepe táján a rétegben elválást figyeltünk meg (az alsó réteget 20a-nak jelöltük), ez csak a feltöltés technikai periódusait tükrözi. A réteg kizárólag Árpád-kori kerámiát tartalmazott.

97.1.127.: Cserépüst perem- és fültöredéke. Szürke, homokkal és kavicsal soványított anyagú, keményre égetett. Külső és belső felülete barnára égett, külső oldala a használattól sötétszürkére színeződött. Belső oldalán lassú korongozás simításnyomai láthatók. Pereme kifele és befele is kiszélesedik, a belső él legömbölyítet, a külső függőlegesen profilált. A felfüggesztő nyílások ferdén, lefele kissé keskenyedve haladnak. 6,2 x 4,2 cm, szájtátmérő kb. 28 cm. (4. kép 2)

A 19., barna humuszos réteg igen roncsolt állapotban maradt ránk. Római kori és Árpád-kori leletanyagot egyaránt sikerült e rétegből gyűjteni, jellemző töredék azonban sajnos nem került elő.

97.1.120.: Edény (feltehetően cserépüst) oldaltöredéke. Kavicsos soványítású, szürke anyagú. Külső felülete sötétszürkére

4. kép 1: kerámia a 22. rétegből; 2: kerámia a 20. rétegből; 3: kerámia a 16. rétegből;

4-7: leletek a kemence cseréptasztságából

Abb. 4 1: Keramik aus dem Schicht 22.; 2: Keramik aus dem Schicht 20.; 3: Keramik aus dem Schicht 16.;

4-7: Scherben aus dem Lehm Boden des Ofens

színeződött. Belső felülete sárgásbarna, lassú kézikorongra utaló egyenetlen simításnyomokkal. 8,1 x 3,5 cm.

A 18. réteg döngölt sárga agyag volt, melyet belső járósíntként értékelhetünk. A padlóhoz tartozó struktúrát már a középkorban tönkretették a bolygatások. A rétegből néhány Árpád-kori töredék került elő. A metszet rétegeiből valószínűnek tűnik, hogy földfelszínre épített, vagy alig süllyesztett padlószintű épület lehetett, ellenkező esetben ugyanis feltétlenül belemetszett volna az alatta elhelyezkedő, legalább 60 cm mély Árpád-kori feltöltésbe. Az alatta felgyűlt rétegek és a később bemutatandó 12. réteg datálása miatt legnagyobb valószínűséggel a XIII. századra keltezhetjük.

97.1.117.: Edény fal- és aljtöredéke. Sárgásszürke anyagú, kagylóporos homokkal és tört cseréppel (?) soványított. Az alj és a fal találkozási profilálatlan. Belsejében barna lerakódás. 6 x 5,4 cm, aljtmérő: 16 cm.

A padlót az alatta elhelyezkedő réteghez hasonló barna porhanyós humuszréteg (17. réteg) fedte. Leletanyag nem került elő belőle. Abból, hogy a külső és belső járósíntek időben váltakoztak, talán arra következtethetünk, hogy ekkor a telek belső szerkezete, a telken álló ház helye még nem szilárdult meg.

XIII–XIV. századi réteg

A 16. réteg sárga agyagpöttyökkel tarkított szürkés humusból állt. A réteg egynemű anyaggal töltötte ki a fentebb bemutatott rétegeket metsző beásásokat.

97.1.103.: Cserépüst oldaltöredéke. Szürke anyagú, vörösesbarna felületű, kavicsal soványított. Az edény ívelődő alsó részének töredéke. Belsejében simításnyomok. 8,5 x 7 cm.

97.1.104.: Edény oldaltöredéke. Szürke anyagú, kívül-belül barnásszürke felületű, kavicsal soványított. Külső oldalán körbefutó, bekarcolt, egyenes vonal. 3,1 x 2,8 cm.

97.1.105.: Edény oldaltöredéke. Szürke anyagú, belső felülete barna. Kavicsal soványított. Külső oldalán párhuzamosan körbefutó, bekarcolt vonalak. 2,9 x 1,7 cm.

97.1.109.: Fazék peremtöredéke. Szürke, homokkal és apró kavicsal soványított anyagú. Kihajló pereme ferdén profilálva, kissé alávágva. Belső oldalán enyhe fedőtámasztó inflexió. 7,9 x 3,9 cm, szájtmérő: kb. 17 cm. (4. kép 3)

97.1.112.: Edényfal aljának töredéke. Sötétszürke, homokkal soványított anyagú. Belső oldalán éles korongolási csíkok. Az alj és a fal találkozásánál a fal kissé kitüremkedik. 5,2 x 3,1 cm.

97.1.115.: Edény oldaltöredéke. Vörösszürke anyagú, mindkét felülete vörösre égett. Kagylóporos homokkal és kevés kavicsal soványítva. Vékonyfalú, jól korongolt edény: kívül-belül korongolási csíkok láthatók. Külsején az edény válla alatt körbefutó bekarcolt vonal. 4,7 x 3,9 cm.

A réteg kerámiaanyagát két közel azonos nagyságú csoportra lehet bontani. Az egyikbe a kavicsos soványítású, kézikorongon készült áru kerül. Ide sorolhatók a cserépüst-töredékek és a bekarcolt körbefutó vonalakkal díszített, az Árpád-korra jellemző töredékek. A másik csoportot technikailag igényesebb darabok alkotják. A korongolás erőteljesebb, az edény fala vékonyabb, ezért az edények fala egyenetlesebben átég. A jellemző soványítóanyag a homok. Mindezek a jellemzők a későbbi középkorra utalnak. Mivel a kerámiatípusok

aránya hasonló, a feltöltés valószínűleg csak rövid idővel előzte meg a fölötté elhelyezkedő, alább bemutatandó kemence építését.

Cseréppel bélelt kemence

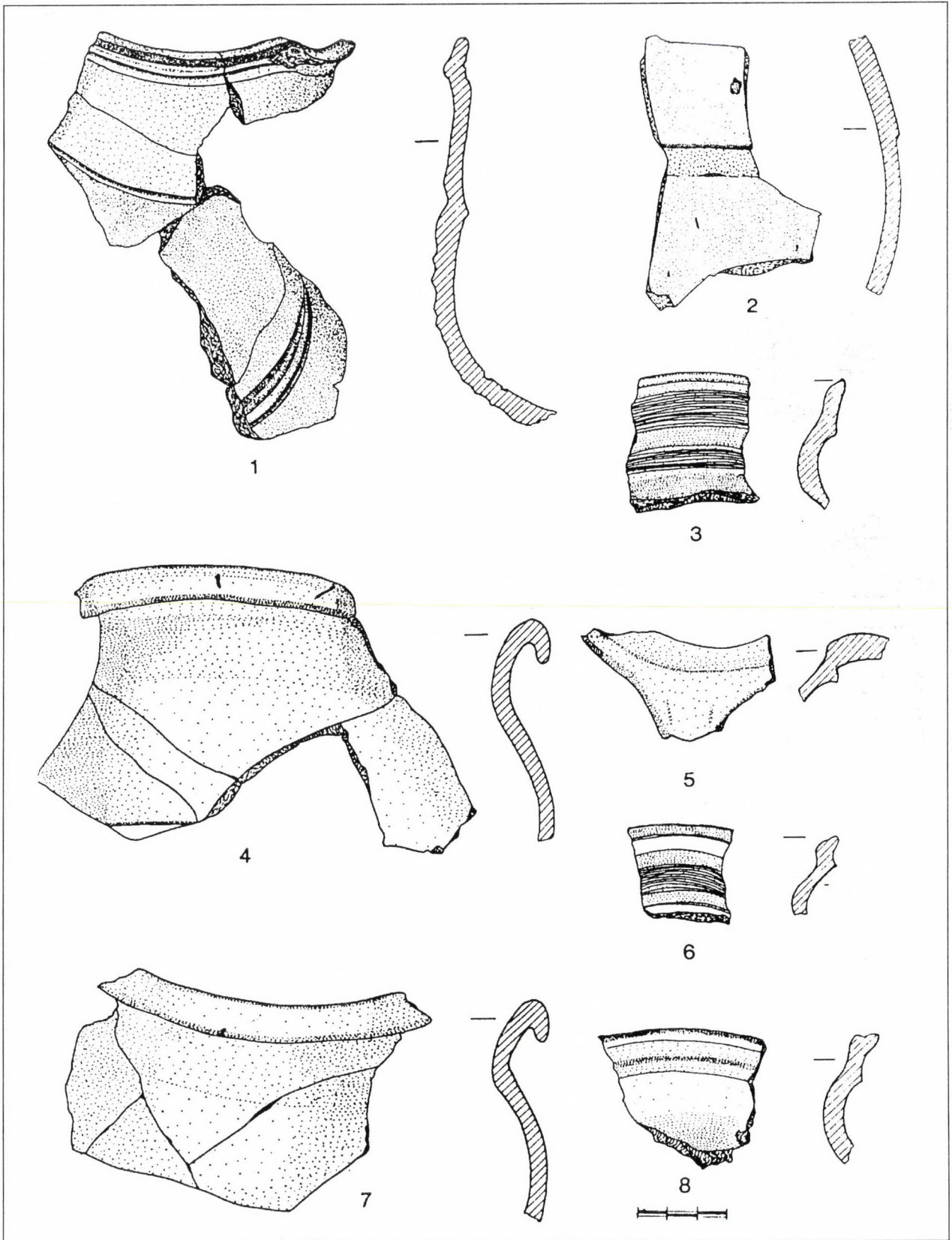
A kemence (10–13. réteg) nyugati és északi részét újkori pincék elpusztították, így észak-déli irányban 150 cm, kelet-nyugati irányban maximálisan 40 cm szélességben tudtuk kibontani. A sütőfelület sugara 95–100 cm-re becsülhető. A kemence építését kb. 10 cm vastag, sárga agyagréteg lefektetésével kezdték (13. réteg). E réteg felső 6–8 cm-e, nyilvánvalóan a kemencében fejlődő hő hatására narancsvörösre égett (12. réteg). Az agyagréteg felső részébe hőtároló cserépréteg került. Megfigyelhető volt, hogy tenyérnyi, ívelődő oldaltöredékeket helyeztek el, majd összetörve ezeket közel vízszintes felületet alakítottak ki. A kemence közepe táján a cserépréteg vastagabb volt: itt két-három sorban helyezkedtek el a töredékek. A cserépeket vékony agyagréteggel burkolták be, melynek felületét letapasztották. Megfigyelhettük, hogy a sütőfelületet csak egyszer tapasztották le, míg a kemence oldalfalán két rétegű sávozást bontottunk ki. Az oldalfalak 15 cm magasságig közel függőlegesek, majd erősen visszahajlanak. A kemence sütőfelületén apróra szétmorzsolódott tojásbéjat találtunk. A 10., paticsomladékos réteg a kemence bezuhant boltozata lehetett.

Mivel 2 m átmérőjű kemence túl nagyra tűnik, feltehető, hogy alaprajza nem kör, hanem ovális volt. E kemencék szájnnyílása rendszerint keskenyebb oldalukon van. Mivel a déli oldalon szájnnyílás nem mutatkozott, és az északi részen a tapasztás is rongáltabb volt, feltehetjük, hogy északi irányból fűtötték. Az oldalfal erős visszahajlását csak részben okozhatta a kemence összeroppanása, ugyanis az oldalfal és a visszahajló szakasz között a sávozás folyamatos volt, repedést itt nem találtunk. Ha a visszahajló szakasz nem a kemenceboltozat, hanem az oldalfal bedőlt része lett volna, akkor a kemence pusztulásakor elmozdult szakaszok között minden bizonnyal repedések keletkeztek volna. A fentiekből az következik, hogy a kemence boltozata nagyon lapos ívű volt. Magasságát nem állapíthatjuk meg, mert a boltozat nagy része leszakadt, és a megmaradt csomkok a hozzávetőleges számítást sem teszik lehetővé.

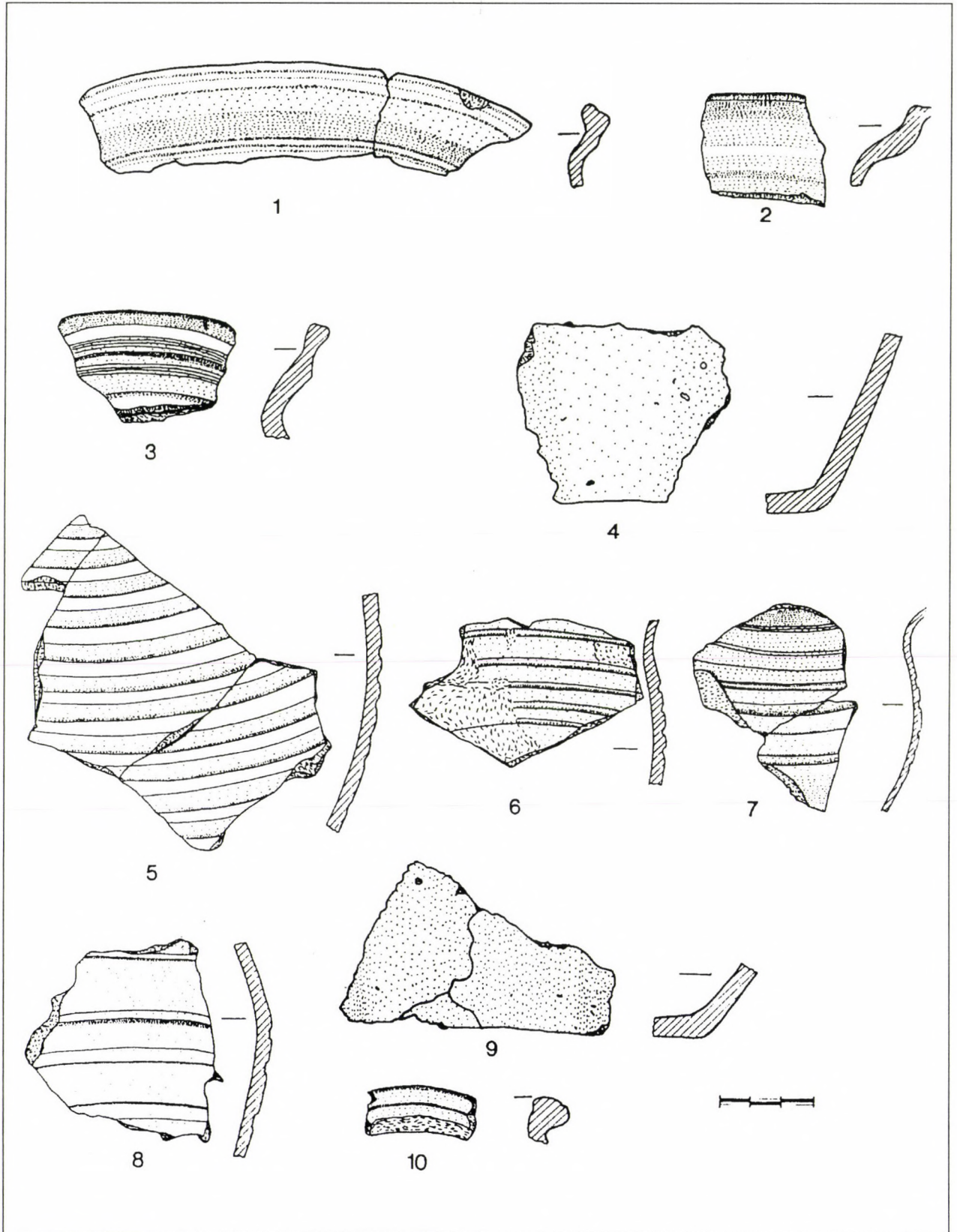
12. réteg (cseréptapasztás)

97.1.133.–138., 97.1.141.: Kancsó perem-, váll- és nyaktöredékei. Világosszürke anyagú, külső felülete helyenként sárgásszürke. Jól iszapolt, homokkal soványított. Pereme befele lejt, befele megvastagított. Kívül a perem alatt két körbefutó bekarcolt párhuzamos vonal. Kiöntőcsücsök a füllel szemközi oldalon. A nyak felett éles borda, melyhez a fül csatlakozott. A fül alul a vállra támaszkodott. A vállon körbefutó bekarcolt vonalak. 14,1 x 11,1 cm, szájtmérő: kb. 10 cm; 9,5 x 7 cm; 6,2 x 4,7 cm; 4,7 x 3,2 cm; 6,1 x 3,9 cm; 7,8 x 5,4 cm; 14,5 x 8 cm. (5. kép 1)

97.1.143.: Edény faltöredéke. Sárgászöld anyagú, homokkal erősen soványított. Erős korongolási nyomok érzékelhetők. Külső oldalán két körbefutó bekarcolt vonal. 11,5 x 6,6 cm.

5. kép 1-8: leletek a kemence cseréptapasztásából
Abb. 5 1-8: Scherben aus dem Lehm Boden des Ofens

6. kép 1-9: leletek a kemence cseréptapasztásából; 10: kerámia a 4. rétegből
 Abb. 6 1-9: Scherben aus dem Lehm Boden des Ofens; 10: Keramik aus dem Schicht 4.

97.1.145.: Edény aljtöredéke. Szürke anyagú, sárgászöld felületű. Jól iszapolt, homokkal soványított. Az aljhoz az edény falát utólag illesztették hozzá. Korongról leemelt példány. Esetleg a fenti kancsó alja. Aljátmérő: 11 cm.

97.1.151.: Edény faltöredéke. Szürke anyagú, redukált égetésű. Soványítása grafitos, keményre égetett. Külsején korongolási bordák. Osztrák importáru töredéke. 8,6 x 6,6 cm.

97.1.164.: Edény faltöredéke. Szürke anyagú, homokkal soványított, gyorskorongolt. Külső felülete sötétebb szürke. Az edény hasán széles megvastagított sáv fut körbe. 5,5 x 8,8 cm. (5. kép 2)

97.1.166.: Edény faltöredéke. Szürke anyagú, homokkal soványított, keményre égetett. Külső felülete sötétszürke, polírozott. 4,2 x 3,9 cm.

97.1.167.: Fazék perem- és faltöredéke. Szürke anyagú, homokkal soványított, jól korongolt. Pereme kihajlik, az edény hasán széles, megvastagított sáv nyoma. 14,5 x 9,2 cm, szájátmérő: 22 cm. (5. kép 4)

97.1.168.: Fazék perem- és faltöredéke. Szürke anyagú, homokkal soványított. Pereme kihajlik, nyakrésznél az edény erősen behúzva. 6,7 x 10,3 cm, szájátmérő: 14,5 cm. (5. kép 7)

97.1.170.: Fazék fül- és peremtöredéke. Sárgászöld anyagú, homokkal soványított, jól iszapolt. A fül indítása lapos ovális átmetszetű. A perem a megmaradt töredéken megvastagított. 6,8 x 2,6 cm, szájátmérő: kb. 12 cm. (5. kép 5)

97.1.171.: Fazék peremtöredéke. Szürke anyagú, belseje vörösesbarna, külseje sötétszürke. Homokkal és kavicsal soványított. Pereme kívülről két részre tagolt, belső oldalán fedőtartó horony van. 4,5 x 4,9 cm, szájátmérő: kb. 17 cm. (5. kép 3)

97.1.173.: Fazék peremtöredéke. Szürke anyagú, sárgászöld felületű, homokkal és kavicsal soványított. Pereme lágy bordával vastagítva, amely felett a perem teteje visszaugrik. Belül fedőhorony. A perem alatt körbefutó bekarcolt vonal. 14,4 x 2,9 cm, szájátmérő: 17 cm. (6. kép 1)

97.1.174.: Fazék peremtöredéke. Szürke anyagú, vörössárga felületű. Kagylóporos homokkal erősen soványított. Éles bordával tagolt pereme a borda felett homorú, tetején vízszintes. Belül fedőhorony. 3,1 x 3,1 cm, szájátmérő: kb. 16 cm. (5. kép 6)

97.1.175.: Fazék perem- és váltöredéke. Szürke anyagú, barna felületű, kavicsos soványítású. Pereme bordával két részre tagolt, homorú felső részének teteje kiugró. A perem teteje vízszintes. Belül fedőhorony. 4,7 x 4,8 cm, szájátmérő: kb. 16 cm. (5. kép 8)

97.1.176.: Fazék peremtöredéke. Sárgászöld anyagú, homokkal és kavicsal erősen soványított. Pereme lágy bordával tagolt, tetején enyhén kiugró. Belül fedőhorony. 4,2 x 3,5 cm, szájátmérő: kb. 18 cm. (6. kép 2)

97.1.177.: Fazék peremtöredéke. Szürke anyagú, homokkal erősen soványított. Pereme lágy borda felett alig kiugró. Belül fedőhorony. 5,2 x 4 cm, szájátmérő: kb. 18 cm. (6. kép 3)

97.1.179.: Edény faltöredéke. Sárgászöld anyagú, homokkal erősen soványított. Kívül-belül korongolási nyomok. A vékonyfalú edény oldala a készítéskor behorpadt. 14 x 6,2 cm.

97.1.196.: Edény fal- és aljtöredéke. Szürke anyagú, kívül vörösre, belül világoszürkére égett. Homokkal soványított. Belső oldalán korongolási nyomok. A korongról leemelték. 6,9 x 6,7 cm, aljtmérő: 10 cm. (6. kép 4)

97.1.209.: Edény faltöredéke. Szürkészöld anyagú, felületei vörösek. Homokkal és apró kavicsal soványított, belsejében

korongolási nyomok láthatók. Kívül bordákkal díszítették. 11,8 x 9,6 cm. (6. kép 5)

97.1.210.: Fazék váltöredéke. Szürke, homokkal soványított anyagú. Belül korongolási nyomok, kívül sűrűn bekarcolt körbefutó vonalak. 4,8 x 7,3 cm. (6. kép 6)

97.1.211–212.: Fazék váll- és oldaltöredéke. Barna anyagú, apró kavicsal soványított, érdes felületű. Belül simításnyomok, kívül széles, bekarcolt, körbefutó vonalak. 6,3 x 5 cm; 6,3 x 6,4 cm. (6. kép 7–8)

97.1.216.: Edény fal- és aljtöredéke. Szürke anyagú, barna felületű, kavicsal és homokkal soványított. Egyetlen falvastagságú, belül varratok nyoma. 6,7 x 9,9 cm, aljtmérő: 9 cm. (6. kép 9)

97.1.219.: Edény faltöredéke. Szürke anyagú, barnászürke felületű. Kavicsal soványított. Külső és belső oldalán simítás- és varratnyomok láthatók. 12,1 x 5,8 cm.

97.1.222.: Cserépüst perem- és fültöredéke. Szürke anyagú, barnászöld felületű. Apró kavicsal és homokkal soványított, érdes felületű. Széles pereme belül legömbölyített, kívül elsimított. Függesztőfülének nyílásai ferdek, egyik ép, másik törött. 5,9 x 3,1 cm, szájátmérő: kb. 18–20 cm. (4. kép 4)

97.1.223.: Cserépüst perem- és faltöredéke. Szürke anyagú, barnászöld felületű. Homokkal és apró kavicsal soványított, felülete érdes. Peremének tetején enyhe horony fut körbe. Pereme belül legömbölyített, kívül horonnyal profilált. 12,5 x 5,7 cm, szájátmérő: kb. 24 cm. (4. kép 5)

97.1.224.: Cserépüst perem- és faltöredéke. Szürke anyagú, barnászöld felületű. Homokkal és apró kavicsal soványított, felülete érdes. Lapos pereme belül legömbölyített, kívül elsimított. A perem külső oldalán alul és felül erős él. Oldalán körbefutó bekarcolt vonal. 6,5 x 4,8 cm, szájátmérő: kb. 20 cm. (4. kép 6)

97.1.225.: Cserépüst perem- és faltöredéke. Pereménél anyaga szürke, a felületek barnászörcsök. Az edény vékonyabb alsó részén fala vörösre átégett. Pereme keskeny, belül határozottan behúzott, kívül függőlegesre simított, alul és felül erős éllel. Oldalán két körbefutó halvány vonal. 18,3 x 12,3 cm, szájátmérő: 21 cm. (4. kép 7)

97.1.226.: Cserépüst faltöredéke. Barnászöld anyagú, közepűt helyenként szürke. Homokkal és apró kavicsal soványított. Külső és belső felületén simításnyomok. 13,7 x 7,7 cm.

A kemencetapasztásból gyűjtöttük a leletek mintegy felét. Mivel a cserépretegnek közelítően csak a negyedét lehetett feltárni, nem meglepő, hogy bár több töredék ugyanazon edény darabjainak tűnik, kiegészíthető edényeket nem sikerült összeállítani. Ennek ellenére az összeillő, illetve feltételeken azonos edényekhez tartozó töredékek magas száma miatt bizonyos, hogy nagyobb töredékeket használtak fel. Ez valószínűsíthető, hogy nem évszázadokkal korábbi, hanem a használatból nemrég kikerült edények kerültek a tapasztásba. Emiatt feltételezhetjük, hogy elsődleges funkciójukban is egyszerre használhatták ezeket. Több, egymástól kissé eltérő peremprofilú cserépüstöt zúztak a tapasztásba. Ezek között legjobban a 97.1.225. számú keltezhető. A terület cserépüst-kronológiája szerint az élesen peremezett üst a XIII–XIV. századra datálható (TAKÁCS 1993a, 459). Előkerültek kézikorongon készült, kavicsos soványítású, Árpád-kori jellegzetességeket mutató fazekak is. Díszítetlen oldaltöredékek mellett körbefutó bekarcolt egyenes vonalakkal ékítették ezeket. Peremük tagolt, belső oldalukon a fedőhorony is megtalálható. A

peremkiképzés a XIII–XIV. századra utal (PARÁDI 1958, 159). Az Árpád-korra utaló leletanyag aránya összesen 43%. A leletgyűttesben jelen vannak magasabb technikai nívón készített edények is. Egyértelműen osztrák, grafitos soványítású importedényből mindössze 1 töredék került elő, ami a dunai kereskedelem nagyságrendjét tekintve kevésnek mondható. Lehet, hogy a homokos soványítású szürke fazekak egy része is osztrák gyártmány: peremformáik és a hason körbefutó széles, lapos borda eredete egyértelműen Ausztria felé mutat. (A típusról és gyártásának lokalizációjáról: HOLL 1955, 168–174; HOLL 1963, 336–343 és 343–348; FELD 1987, 262–263.) Előkerült néhány olyan szürke színű kettősen tagolt perem is, amelyek formájukban az Árpád-kori fazékperemekre és az alább bemutatott oxidált égetésű fazekak peremére is emlékeztetnek. Az oxidált égetésű, vörösre, ill. sárgás-vörösre égetett fazekak jellemző soványítóanyaga a homok. Az ebbe a típusba sorolt összes töredéken erőteljes korongolási nyomok figyelhetők meg. Néhány töredék külső felületét lágy szélű bordák díszítik. A homokkal beszórt korongról ezeket az edényeket is, miként a többi fazekat is, leemelték. A peremek kettősen tagoltak, a két rész között lágy és éles átmenet egyaránt előfordul. Egy fazék peremből induló fülének csonkját is megtaláltuk. A kerámiagyártmányok funkcióinak többfélévé válását jelzi a sárgásszürke anyagú kancsó. Fülének felső vége a perem alatt körbefutó bordára támaszkodik. A közel hengeres szájrészt összenyomva, a füllel szemközti oldalon kiöntőcsücsköt alakítottak ki. Hasonló tárgytipusok különösen városi ásatások gyakori leletei (HOLL 1955, 174 eltérő fülkiképzéssel; BENCZE 1992, 215, 221).

A különféle kerámiaárúk töredékeinek számaránya a tapasztás anyagában:

cserépüst	25%
Árpád-kori jellegű fazék	18%
grafitos osztrák fazék	0,7%
redukált égetésű fazék	20%
oxidált égetésű fazék	31%
sárgásszürke kancsó	5%

A feltárt rész feltehetően az egész tapasztás anyagát jól reprezentálja: nem látszik indokoltnak az, hogy a kemence különböző pontjaira különböző edénytípusokat helyezzenek el. Mivel nagyságrendjüket tekintve hasonló méretű edényekről van szó, feltehetjük, hogy a darabszámok egyenesen arányosak az egyedszámokkal. Ezek szerint egy háztartásban, egyszerre használták az Árpád-kori jellegű edényeket a már inkább a késő középkorra tehető típusokkal. Ezért a kemence építésének korát a XIV. század első felére valószínűsítjük.

Késő középkori rétegek

A kemence összeomlása után vastag agyagos réteg (8. és 8a) került a területre, mely a kemence déli falától délre, azon kb. 30 cm-rel túl, közel függőlegesen ér véget. Közepén átégett paticsos csíkot figyeltünk meg (9. réteg), mely nem húzódott végig a réteg teljes hosszában. Leletanyag e rétegekből nem került elő,

értelmezésük feltevészerű. Azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy a kemence egy agyagfalú, vagy részben agyagból épített házhoz tartozott, melynek déli fala északi irányba dőlt be. Ehhez a pusztulási réteghez tartozhat a 9. és 15. réteg is. Különös, az iménti feltevés hihetőségét gyengítő tény, hogy a feltételezett falnak alig van alapozása, amit legfeljebb úgy magyarázhatunk, hogy a terhelést a metszet síkján kívül eső, ezért csak hipotetikusán létező cölöpgödörbe állított cölöpváz viselte.

A 15. réteget elmeszette a 14. számú, meszes, agyagszemcsés beásás. Leletanyag nem került elő belőle. A mész jelenléte esetleg utalhat a közelben végzett, szilárd falú épület emelésére, bár idekerülésének indoklására több, hasonlóan valószínű feltevés is kialakítható.

A 7. számú, szürke agyagból álló rétegből szintén nem került elő leletanyag. Esetleg értelmezhető az előbbi ház pusztulása után, közvetlenül az elegyengetett romok fölé emelt újabb építmény maradványaként. A déli oldalon mélyebbre bukó részt inkább a terepviszonyokból adódó vastagabb feltöltésnek, mintsem alapozási ároknak gondolom, mert: déli irányban a 4. beásás alatt a réteg folytatódik dél felé, és a 15. réteg valószínűsíti, hogy a 8. réteg déli határa már a 7. réteg idekerülése előtt is a mai helyén volt.

Az 5. (paticsos), a 6. (faszénréteg) és a 3. réteg leletanyagot nem tartalmazott. A rétegeknek együtt kellett lerakódnuk, mert részben az 5. és 6. réteg alatt is a 3. réteg porhanyós, szürkésbarna agyaga jelentkezett. Akár a feltételezett újabb épület pusztulásakor kerültek ide, akár a 7. rétegbe később beásott gödör betöltési rétegei, értelmezésük, meghatározásuk bizonytalan marad.

A 4. számú, faszénnel kevert, kissé agyagos barna betöltésű beásásban találtunk néhány apró kerámiatöredéket.

97.1.102. Fazék peremtöredéke. Apró kavicsal és homokkal soványított, világosszürke anyagú, külső és belső felülete fekete. Ívelten kihajló és kissé lehajló perem. A perem tetején körbefutó bekarcolt vonal. 3,5 x 1,2 cm, szájátmérő: kb. 15 cm. (6. kép 10)

A késő középkorra utaló cserepek, az Árpád-kori kerámia hiánya és a 12. rétegtől való nagy relatív-kronológiai távolság miatt valószínűsíthető, hogy a gödör betöltésére legkorábban a XV., legkésőbb a XVI. század első felében került sor.

Újkori rétegek

A 2. réteg a telken végighúzódó, építési törmelékes újkori feltöltés, míg az 1. egy alapincézett, de mára már lebontott újkori ház téglafala.

Összefoglalás

Összegezve a leletmentés tapasztalatait, a következőket állapíthatjuk meg. A római kori és a középkori települést leletmentes, bolygatatlan, szinte altalajnak tűnő réteg választja szét. A kora Árpád-korban a terület már lakott volt. A XI. századot követően részben a korábbi

lakóterület helyére is kiterjedt a város plébániatemplomának temetője. A temető szélső sírjait sem figyelembe vevő, burkolt utcaszintet alakítottak ki, feltehetően a XIII. század második felében. A kelet-nyugat irányban futó utca helye a XVI–XVII. századig állandósulni látszik, az újraburkolások egyre emelkedő térszint dokumentálnak. A XVII. században az utca helyén már csak

zsákutcában végződő köz áll, melynek keleti folytatásában ismét temetkeztek. A középkori utca északi oldalán földfelszínre épített, agyag és fa szerkezetű házak álltak. Az egymást követő házak, legalábbis részben, közvetlenül egymásra épültek. Feltártuk egy, feltehetően XIV. századi, kerámiával kitapasztott kemence maradványait is.

IRODALOM

- BENCZE 1992 Z. BENCZE, *A Hadtörténeti Intézet udvarán feltárt egyik sziklagödör kerámiája*. – *Keramik aus einer der im Hof des Kriegshistorischen Instituts freigelegten Felsengruben*. ComArchHung 1992, 209–223.
- BERTALAN—ALTMANN 1991 H. BERTALAN—J. ALTMANN, *Óbuda im Spätmittelalter*. Budapest im Mittelalter. (Hg.: Gerd Biegel) Brunschweig, 1991.
- BERTALAN—H.GYÜRKY 1964 H. BERTALAN—K. H. GYÜRKY, *Középkori útrendszer kutatása a budai Várnegyed területén*. – *Erforschung des mittelalterlichen Strassensystems im Bereich des Burgviertels von Buda*. BudRég 21 (1964) 345–364.
- BORBÍRÓ—VALLÓ 1956 V. BORBÍRÓ—I. VALLÓ, *Győr városépítés-története*. Budapest 1956.
- FELD 1987 I. FELD, *Kerámika. Magyarországi művészet 1300–1470 körül*. (szerk. Marosi Ernő) Budapest 1987, 261–280.
- GABLER—SZŐNYI—TOMKA P. 1990 D. GABLER—E. SZŐNYI—P. TOMKA, *The settlement history of Győr (Arrabona) in the Roman period and in the Middle Ages*. Towns in medieval Hungary. (ed. Gerevich, L.) Budapest 1990.
- HOLL 1955 I. HOLL, *Külföldi kerámia Magyarországon XIII–XVI. század*. – *Ausländische Keramikfunde des XIII–XVI. Jahrhunderts in Ungarn*. BudRég 16 (1955) 147–197.
- HOLL 1963 I. HOLL, *Középkori cserépedények a budai várpalotából*. – *Mittelalterliche Keramik aus dem Burgpalast von Buda*. BudRég 20 (1963) 335–394.
- LASZLOVSZKY—PUSZTAI—TOMKA G. 1997 J. LASZLOVSZKY—T. PUSZTAI—G. TOMKA, *Muhi-Templomdomb. Középkori falu, mezőváros és út a XI–XVII. századból*. – *Muhi-Templomdomb. Medieval village, market town and road from XI–XVII. century*. Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. Budapest 1997, 144–150.
- LŐVEI 1991 P. LŐVEI, *Adatok Győr középkori topográfiájához*. Arrabona 26–30 (1984–1991) (1991) 5–22.
- PARÁDI 1958 N. PARÁDI, *Középkori cserépfedők*. – *Mittelalterliche irdene Deckel*. FolArch 10 (1958) 155–160.
- SZŐKE—T. SZŐNYI—TOMKA P. 1976 B. M. SZŐKE—E. T. SZŐNYI—P. TOMKA, *Ausgrabungen auf dem Káptalan-domb in Győr*. MittArchInst 6 (1976) 107–113.
- TAKÁCS 1993a M. TAKÁCS, *A kislalföldi, Árpád-kori cserépbográcsok pontosabb időrendje*. – *Die präzisere Chronologie der árpádenzeitlichen Tonkessel der kleinen Tiefebene*. HOMÉ 30–31/2 (1993) 447–486.
- TAKÁCS 1993b M. TAKÁCS, *Falusi lakóházak és egyéb építmények a Kislalföldön a 10–16. században*. – *Dörflichen Wohnhäuser und sonstigen Gebäude in der kleinen Tiefebene im 11–16. Jahrhundert*. Népi építészet a Kislalföldön. 7–56.
- TAKÁCS 1993c M. TAKÁCS, *10–14. századi falvak a Kislalföldön (Kerámia, építmények, településszerkezet)*. Kandidátusi disszertáció. Budapest–Győr 1993.
- TAKÁCS 1996 M. TAKÁCS, *Veszprém megye 10–11. századi kerámiája*. – *Die Keramik des 10–11. Jahrhunderts im Komitat Veszprém*. AMP 6 (1996) 329–350.
- TOMKA, P. 1976 P. TOMKA, *Erforschung der Gespanschaftsburgen im Komitat Győr–Sopron*. Acta ArchHung XXVII (1976) 391–410.
- TOMKA, G. Ónod G. TOMKA, *Renaissance Ofenkacheln von der Burg Ónod*. A Sárospatakon megrendezett: A gótikától a habánokig c. konferencia (1996. okt. 5–6.) előadásának anyaga, kézirat.
- VILLÁNYI 1882 SZ. VILLÁNYI, *Győr vár és város helyrajza, erődtése, háztelek- és lakossági viszonyai a XVI–XVII. században*. Győr 1882.

ZWEI MITTELALTERLICHE SCHICHTENREIHEN DER INNENSTADT VON GYŐR

Auszug

Der Verfasser veröffentlicht die Ergebnisse der Fundrettungsgrabung auf dem Grundstück Rákóczi utca 18 in Győr. Da man das zuständige Museum von der dort vorkommenen Erdarbeiten nicht informiert hatte, beschränkte sich die Fundrettung fast nur auf die Beobachtung der Schichtenreihen. Die römerzeitliche und die mittelalterliche Siedlung sind durch eine fundfreie, ungestörte Schicht voneinander getrennt. In der frühen Arpadenzeit war das Gebiet bereits bewohnt. Nach dem 11. Jahrhundert erstreckte sich der Friedhof der städtischen Pfarrkirche teils auch auf das frühere Wohngebiet. Ohne Berücksichtigung der äusersten Randgräber des Friedhofes wurde, vermutlich in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, ein kiesbedecktes Straßenniveau in O-W-richtung geschaffen. Der Gas-

senverlauf scheint bis zum 16.-17. Jahrhundert unverändert gewesen zu sein, die Neubeläge der Gasse dokumentieren ein sich ständig erhöhendes Niveau. Im 17. Jahrhundert befand sich an der Stelle der Gasse nunmehr ein in einer Sackgasse endender Durchgang, an dessen östlicher Fortsetzung wieder bestattet wurde. Die in O-W-Richtung verlaufende Gasse paßt sich in heutige, etwa regelmäßige Straßensystem ein. An der mittelalterlichen Gasse standen auf der Oberfläche errichtete Häuser mit Lehm- und Holzwänden. Die aufeinander folgenden Häuser wurden, zumindest zum Teil, unmittelbar aufeinander gebaut. Es wurden auch die Reste eines mit Keramik ausgekleideten Ofens freigelegt, vermutlich aus dem 14. Jahrhundert.

G. Tomka
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest, Múzeum krt. 14-16. Pf. 364.
H-1370